

The European
Heart Project

Οδηγός για Εκπαιδευτικούς

Ενότητα 4

Οι Δημοκρατικές Αξίες στο σχολικό περιβάλλον

Συγγραφείς

Αναστασία Πυρίνη, GUnet

Susanne Linde & Klaus Linde-Leimer, Blickpunkt Identität

Monika Gigerl, Pädagogische Hochschule Graz

Eliane Sagodira, Lycee Rontaunay

Μορφοποίηση

Παντελής Μπαλαούρας, GUnet, Klaus Linde-Leimer, Blickpunkt Identität

Δήλωση για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας:

Αυτό το έργο αδειοδοτείται βάσει διεθνούς άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Παρόμοια Διανομή 4.0. Είστε ελεύθεροι να:

μοιραστείτε — αντιγράψτε και αναδιανείμετε το υλικό σε οποιοδήποτε μέσο ή μορφή
προσαρμόσετε — διασκευάσετε, μετασχηματιστείτε και αξιοποιήσετε το υλικό

υπό τους ακόλουθους όρους:

Αναφορά

1. Πρέπει να αναφέρετε την κατάλληλη αναφορά στην πηγή:
European Heart Project, www.european-heart.eu KAI
Το όνομα (τα ονόματα) του (των) συγγραφέα (-ων) του αντίστοιχου υλικού, εφόσον υπάρχει.
2. Πρέπει να παρέχετε αυτόν τον σύνδεσμο προς την άδεια χρήσης
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>
3. Πρέπει να αναφέρετε πότε έχουν γίνει αλλαγές.
Μπορείτε να το κάνετε αυτό με οποιονδήποτε εύλογο τρόπο, αλλά όχι με τρόπο που να δίνει την εντύπωση ότι ο δικαιοπάροχος υποστηρίζει εσάς ή τη χρήση σας.

Μη εμπορική — Δεν επιτρέπεται η χρήση του υλικού για εμπορικούς σκοπούς.

Παρόμοια Διανομή — Εάν διασκευάσετε, μετασχηματίσετε ή αναπτύξετε το υλικό, πρέπει να διανείμετε τις συνεισφορές σας με την ίδια άδεια με το πρωτότυπο.

Μετάφραση

Αριστείδης Παλιούρας

Περιεχόμενο

1	Σχετικά με το European Heart Project	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
2	Υλικό για τους εκπαιδευτικούς	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
3	Εκτίμηση της σημασίας της σχολικής κουλτούρας.....	4
3.1	Τα σχολεία ως χώροι διαβίωσης	5
3.2	Παράδειγμα 1: Σχολεία που σέβονται τα δικαιώματα.....	6
3.3	Παράδειγμα 2: Εργαλειοθήκη: Σχολεία φιλικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα.....	7
3.4	Αναστοχασμός σχετικά με τη σχολική κουλτούρα	8
4	Ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών.....	9
4.1	Αναστοχαστική άσκηση	11
4.2	Επιλέξτε ή αναπτύξτε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα.....	12
5	Αλληλεπίδραση με σεβασμό	13
5.1	Παράδειγμα 1: Εργαλείο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης	14
5.2	Παράδειγμα 2: Πώς να αντιμετωπίσετε το Διαδίκτυο	14
5.3	Ice-breaker Exercise	15
6	Συμμετοχή	16
6.1	Η σκάλα της συμμετοχής	16
6.2	Πρώθηση της συμμετοχής.....	18
6.3	Συμμετοχικές ασκήσεις σε διάφορα επίπεδα	19
6.4	Παράδειγμα 1: Εκπαίδευση για κριτική σκέψη, κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς και δυναμική δέσμευση.....	24
6.5	Παράδειγμα 2: Χαρακτηριστικά των δημοκρατικών σχολείων (DeGeDe).....	25
6.6	Αναστοχασμός σχετικά με τις ευκαιρίες συμμετοχής.....	25
7	Επιπλέον Υλικό	26
7.1	Υλικό στην Αγγλική Γλώσσα	26
7.2	Υλικό στην Γερμανική Γλώσσα	26
7.3	Υλικό στην Ελληνική Γλώσσα	27
7.4	Υλικό στην Γαλλική Γλώσσα	28

8	Λίστα εικόνων	30
9	Πηγές και Αναφορές	31

1 Σχετικά με το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα “EUROPEAN HEART”

Το σχέδιο European Heart αφορά τη δημοκρατία στην πράξη. Αν εμείς ως κοινότητα υποθέσουμε ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες βασικές ανάγκες, έχουμε μια σταθερή βάση θεμελιωμένη στην ενσυναίσθηση και την κατανόηση. Με βάση αυτή την προσέγγιση, δημιουργήθηκε διδακτικό υλικό με σκοπό την παροχή δεξιοτήτων και εργαλείων για την ενθάρρυνση και την υποστήριξη των νέων ώστε να συμμετέχουν ως υπεύθυνοι ευρωπαίοι πολίτες.

Οι θεωρητικές έννοιες προέρχονται από τη Θεωρία Επιλογής του William Glasser και τη Μη Βίαιη Επικοινωνία του Marshall Rosenberg.

Υλικό για μαθητές

Το υλικό European Heart έχει σχεδιαστεί για χρήση στην τάξη σε μαθητές ηλικίας 13-16 ετών και μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο μάθημα της Γλώσσας καθώς και της Ιστορίας, της Πολιτικής Παιδείας, της Ηθικής, της Φιλοσοφίας, της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, των Εικαστικών κ.α.

Έχει συνάφεια με θέματα, όπως : Δημοκρατία, ένταξη, διαφορετικότητα, συνεργασία, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, επικοινωνία, ανθρώπινα δικαιώματα, ευρωπαϊκές αξίες, γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας και άλλα παρόμοια.

Εργαλειοθήκη για μαθητές

- Τεύχος 1: Εγχειρίδιο για τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες
- Τεύχος 2: Εγχειρίδιο σχετικό με τις στρατηγικές για την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών
- Διαδραστικές διαδικτυακές παρουσιάσεις των δύο τευχών

Εργαλειοθήκη "Μαθαίνοντας από την Ιστορία"

- "Ας μάθουμε από την Ιστορία" - βιβλία εργασίας: 5 επεισόδια για σημαντικές στιγμές στην ιστορία της δημοκρατίας
- Ταινίες μικρού μήκους για τα επεισόδια

ACT – Παιχνίδι Ομάδας Ενεργών Πολιτών

- Με παιχνιδιώδη τρόπο, οι μαθητές προσεγγίζουν φλέγοντα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και αναπτύσσουν δεξιότητες που χρειάζονται για να ΕΝΕΡΓΟΥΝ ως υπεύθυνοι πολίτες.

2 Σχετικά με την Ενότητα – Οδηγός για Εκπαιδευτικούς

Οδηγός μαθήματος για την εφαρμογή του υλικού στο σχολείο

- Πλατφόρμα ηλεκτρονικής μάθησης που περιέχει 4 ενότητες για τους εκπαιδευτικούς ώστε να εργαστούν με το υλικό στο πλαίσιο διαφορετικών μαθημάτων.

Ο στόχος του οδηγού δεν είναι μόνο να παράσχει βασικές πληροφορίες και να διευκολύνει τη χρήση του υλικού στην τάξη, αλλά και να υποδείξει τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επωφεληθούν προσωπικά και επίσης να βελτιώσουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο Οδηγός για εκπαιδευτικούς αποτελείται από 5 Ενότητες:

- **Ενότητα 1:** Βασικές πληροφορίες σχετικά με τις θεμελιώδεις έννοιες - 5 Βασικές ανάγκες και στρατηγικές για την εκπλήρωσή τους
- **Ενότητα 2:** Όσον αφορά τις προσωπικές μου ανάγκες ... – Αφορμή αναστοχασμού για τους εκπαιδευτικούς
- **Ενότητα 3:** Εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Υλικού “Heart” στο σχολείο
- **Ενότητα 4:** Δημοκρατικές αξίες στην εκπαιδευτική κοινότητα
- **Ενότητα 5:** Πρακτικά Παραδείγματα - Χρήση του Υλικού European Heart στα σχολεία

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτόν τον Οδηγό

Παρά το γεγονός ότι κάθε ενότητα πραγματεύεται ένα αυτοτελές θέμα, σας συνιστούμε να λάβετε υπόψη πως οι ενότητες αποτελούν ένα άρρηκτα συνδεδεμένο σύνολο

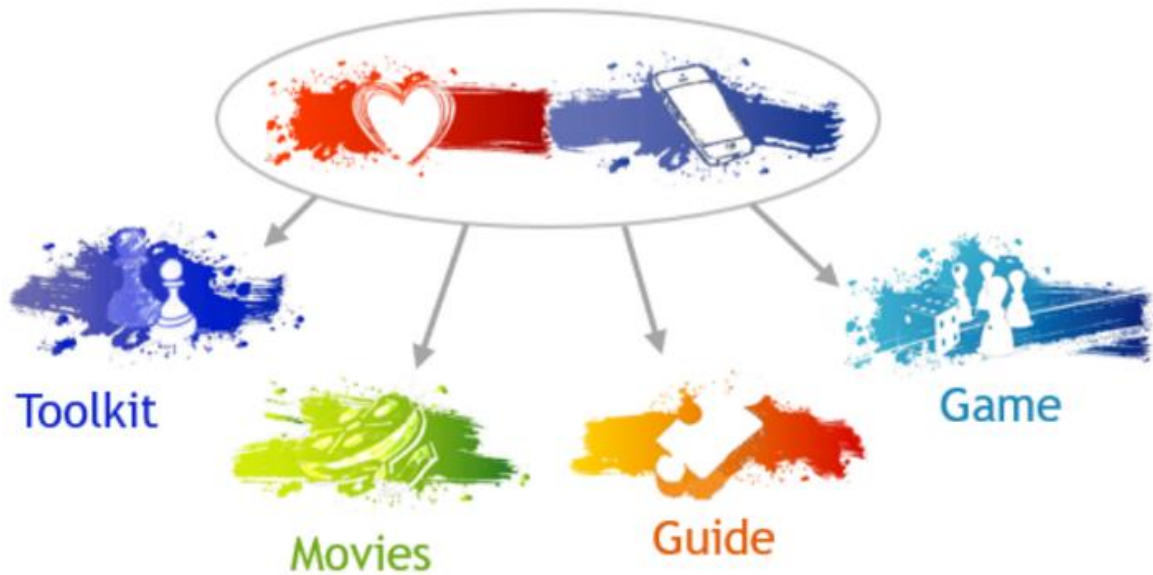
Ξεκινήστε με την *Ενότητα 1* και εξοικειωθείτε με τη βασική ιδέα.

Στην *Ενότητα 2*, αναλογιστείτε τις δικές σας βασικές ανάγκες και κίνητρα ως εκπαιδευτικού, συναδέλφου και ατόμου. Δεδομένου ότι η διδασκαλία δεν είναι μόνο θέμα γνώσης αλλά και στάσης, θα πρέπει επίσης να είστε καλά προετοιμασμένοι σε αυτό το επίπεδο όταν εργάζεστε με τους μαθητές.

Η *Ενότητα 3* είναι πλήρως αφιερωμένη στην πρακτική εφαρμογή του υλικού στις αίθουσες διδασκαλίας. Εδώ θα βρείτε σαφείς οδηγίες, συμβουλές, πληροφορίες για πιθανές προκλήσεις, καθώς και περαιτέρω συμβουλές..

Η *Ενότητα 4* είναι αφιερωμένη στον αντίκτυπο της χρήσης του υλικού στη σχολική κουλτούρα: Πώς μπορούν να χρησιμοποιηθεί το υλικό για να συμβάλει θετικά στην ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών, στην αλληλεπίδραση με σεβασμό και στη συμμετοχή;

Τέλος, στην Ενότητα 5 παρουσιάζεται το πώς έχουν χρησιμοποιήσει άλλοι εκπαιδευτικοί το υλικό μας; Βρείτε ιδέες για τα δικά σας μαθήματα!

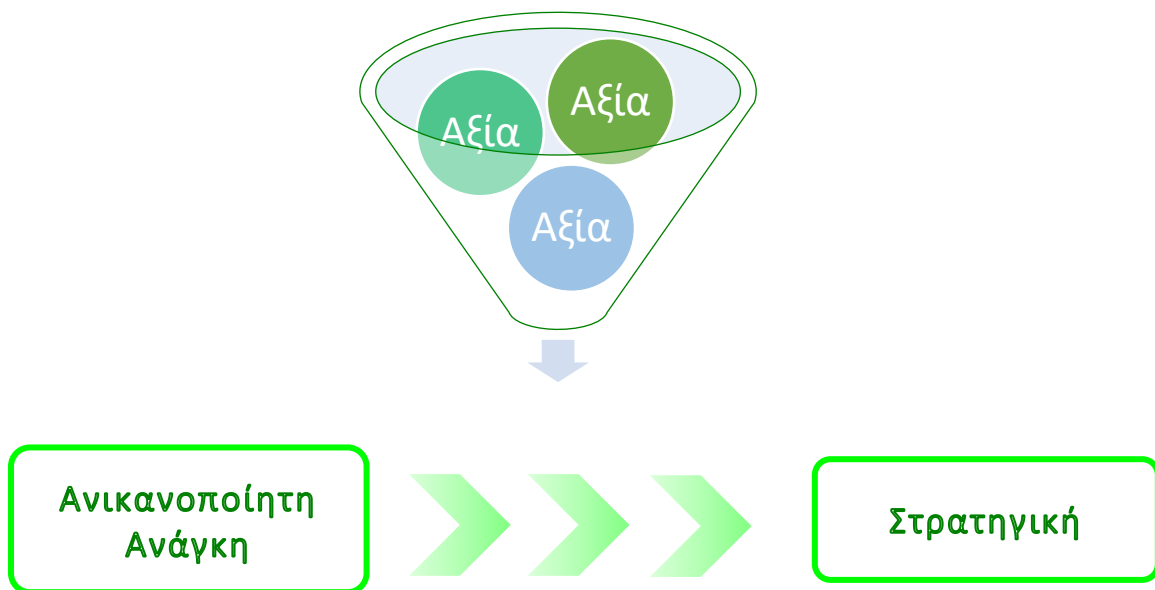
3 Εκτίμηση της σημασίας της σχολικής κουλτούρας

„Ό,τι μας αγγίζει μας μεταμορφώνει “

Carl Gustav Jung

Όταν ένας μαθητής γίνει 18 ετών, έχει περάσει από 11.500 έως 17.000 ώρες στο σχολείο. Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι η κουλτούρα που υπάρχει στο αντίστοιχο σχολείο επηρεάζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών του - συνειδητά ή ασυνείδητα. Έτσι συμβαίνει και με τις αξίες τους.

Οι αξίες δίνουν στη ζωή μας σταθερότητα, προσανατολισμό και νόημα. Σύμφωνα με την ιδέα του European Heart Project, το επίπεδο των αξιών παίζει ρόλο όταν πρόκειται για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής.

Εικόνα 1: Πώς οι αξίες επηρεάζουν την επιλεγμένη στρατηγική (Susanne Linde, 2023)

Έτσι, εάν το σχολείο θέλει να βοηθήσει τους μαθητές του να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες, είναι σημαντικό να σκεφτεί τις αξίες που τους μεταφέρονται, άμεσα ή έμμεσα.

Μόλις μπείτε σε ένα σχολικό κτίριο, υπάρχουν ορατά σημάδια του τι είναι σημαντικό για αυτήν την κοινότητα, σε τι γεγονότα και συμπεριφορές δίνεται ιδιαίτερη αξία, είτε πρόκειται για τρόπαια για αθλητικές νίκες είτε για πιστοποιητικά συμμετοχής στα κοινά. Μέσα στο

σχολείο αυτή η στάση εκφράζεται και ως σχολική κουλτούρα μέσα από ειδικές εκδηλώσεις, εορταστικές ημέρες ή μέσω της γλώσσας. Με μια πιο προσεκτική παρατήρηση, μπορεί επίσης να φανεί πόση σημασία αποδίδεται στη δημοκρατική συνεργασία, στη μεταχείριση με σεβασμό όλων και στη συμμετοχή στη σχολική ζωή για όλους.

Η συναίνεση σχετικά με τις σχολικές αξίες, μια σχολική κουλτούρα που εκτιμάται, οι ευκαιρίες συμμετοχής και η επίγνωση των εκπαιδευτικών για το πρότυπό τους επηρεάζουν θετικά τις αξίες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Schubarth et al., 2017). Στον ζωτικό χώρο του σχολείου, αποκτώνται οι κανόνες της συμβίωσης σε μια μεγαλύτερη ομάδα και εκπληρώνεται επίσης η ανάγκη για κοινωνικό ανήκειν. Η οργάνωση της εργασίας, η πρακτική σε δημοκρατικές διαδικασίες, η κοινή ευθύνη και οι διαδικασίες διαπραγμάτευσης σε κοινωνικά πλαίσια λαμβάνονται υπόψη σε αυτό το πλαίσιο, όπως και οι βασικές ανάγκες για ασφάλεια, σχέσεις, αναγνώριση και αυτοεκπλήρωση. Επομένως, η συμβίωση στο σχολείο πρέπει να σχεδιαστεί συνειδητά ως πεδίο εμπειρίας και κοινοτικό καθήκον.

Πιστεύουμε ότι πρέπει να υπάρχουν ευκαιρίες για συναισθηματική μάθηση στα σχολεία μας για τους νέους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα συναισθήματα επηρεάζουν έντονα τόσο τη δράση όσο και τη σκέψη. Αυτό μπορεί να τους διδάξει και άλλες αξίες εκτός από την απόδοση, όπως συνεργασία ή δέσμευση με άλλους ανθρώπους.

3.1 Τα σχολεία ως χώροι διαβίωσης

Η εστίαση σε κοινές παιδαγωγικές αξίες και κανόνες μπορεί να οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας από κοινού υποστηριζόμενης σχολικής κουλτούρας (Schroll, 2016). Ιδανικά, η σχολική κουλτούρα χαρακτηρίζεται από σχέσεις αναγνώρισης και διαμόρφωσης σχέσεων μεταξύ των εκπαιδευτικών και των μαθητών. Στη συνέχεια επιτρέπει τη μάθηση σε μια θετική, ενδιαφέρουσα, φιλική και ανοιχτή ατμόσφαιρα αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Κεντρική θέση σε αυτό είναι η ηθική αναγνώριση, η παραχώρηση ίσων δικαιωμάτων και η εξασφάλιση ευκαιριών για συν-αποφασιστικότητα για όλους (Helsper & Lingkost, 2002).

Ο μακροπρόθεσμος στόχος της σχολικής κουλτούρας βασίζεται στην αξία είναι όλα τα άτομα που εμπλέκονται στη σχολική ζωή να επιδεικνύουν αυτές τις αξίες στις καθημερινές τους ενέργειες μέσω ενδογενών κινήτρων και ταύτισης (Standop, 2016). Αυτό οφείλεται στο ότι το καλό κλίμα στην τάξη, οι σχέσεις μεταξύ δασκάλων και μαθητών που βασίζονται στη συνεργασία και η διδασκαλία που διαμορφώνει αξίες συγκαταλέγονται στις κεντρικές διαστάσεις ποιότητας του σχολείου. Η διαμόρφωση αξιών και η απόκτηση αξιακών στάσεων αποτελούν ένα βιώσιμο πλαίσιο για τη δημοκρατική εκπαίδευση.

Επιπλέον, σύμφωνα με εμπειρικά ευρήματα, η αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας σχετίζεται επίσης με τη συμμετοχή των μαθητών, τη διαχείριση της τάξης, την ανατροφοδότηση, την αυτοκατεύθυνση στη μάθηση και τη διδασκαλία των μεταγνωστικών ικανοτήτων. Υπό αυτή την έννοια, όλες οι προσπάθειες για μια θετική σχολική κουλτούρα προσανατολισμένη στις αξίες και βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να θεωρούνται ιδιαίτερα πολύτιμες υπό την έννοια της θετικής εξέλιξης της νεολαίας μας. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να εργαστούν μεμονωμένα ή, ακόμη καλύτερα, σε ομάδες για την επίτευξη αυτών των στόχων στα σχολεία τους.

3.2 Παράδειγμα 1: Σχολεία που σέβονται τα δικαιώματα

Αυτή η ποιοτική πρωτοβουλία της UNICEF εφαρμόζεται στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 2004, επιβραβεύοντας τα δικαιώματα των παιδιών στην καθημερινή σχολική ζωή, τα οποία εφαρμόζονται στη δήλωση αποστολής του σχολείου, στα προγράμματα σπουδών και με τη μορφή της συναπόφασης, των σχέσεων σεβασμού και της σχολικής κουλτούρας χωρίς αποκλεισμούς. Οι αξιολογήσεις τους δείχνουν ότι όλα τα άτομα, στα σχολεία που αξιολογήθηκαν, έχουν πλήρη επίγνωση των δικαιωμάτων των παιδιών και ότι οι σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων (μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικοί και λοιπό προσωπικό) έχουν βελτιωθεί μεταξύ τους και μεταξύ τους. Επιπλέον, μπορούν να εντοπιστούν θετικές επιδράσεις στην ταυτότητα, την εμπιστοσύνη, την ενσυναίσθηση, την κοινωνική συμπεριφορά, τις δεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων και τη διασπαστική κοινωνική συμπεριφορά (Robinson & Sebba, 2010).

Εικόνα 2: Σχολεία που σέβονται τα δικαιώματα (UNESCO, since 2004)

3.3 Παράδειγμα 2: Εργαλειοθήκη: Σχολεία φιλικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα

Στην πορεία προς την εφαρμογή μιας σχολικής κουλτούρας με επίκεντρο τις αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα, η εργαλειοθήκη για σχολεία φιλικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα της ΜΚΟ Διεθνής Αμνηστία (2017) θα μπορούσε να παράσχει καθοδήγηση: Το μοντέλο αυτό κάνει εκτενή αναφορά στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο σχολικό πλαίσιο και ενσωματώνει τη σύνδεση της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα με την καθημερινή ζωή. Η Διεθνής Αμνηστία (2017, σ. 5) ορίζει τέσσερα επίπεδα στην προσέγγιση των ειρηνικών για τα ανθρώπινα δικαιώματα σχολείων: το επίπεδο της ηγεσίας, των σχέσεων, των προγραμμάτων σπουδών και του σχολικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Οι κατευθυντήριες αρχές ως αρχές στον αξιακό προσανατολισμό του σχολείου περιγράφονται στους θεματικούς τομείς της ένταξης, της συμμετοχής, της ευθύνης και της ενδυνάμωσης.

Εικόνα 3: Εργαλειοθήκη: Σχολεία φιλικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα (Amnesty International, 2017)

3.4 Αναστοχασμός σχετικά με τη σχολική κουλτούρα

- Σε ποιους τομείς ορίζετε δυνατότητες αλλαγής για μια σχολική κουλτούρα δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων;
- Είναι εμφανείς αξίες όπως η δικαιοσύνη, η ισότητα, η καταπολέμηση των διακρίσεων, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στις κατευθυντήριες γραμμές και στο σχολικό πρόγραμμα του σχολείου σας;
- Εκπαιδεύονται όλα τα άτομα να χρησιμοποιούν την αξιολογική επικοινωνία;
- Υπάρχουν κατευθυντήριες γραμμές και προσφορές για τη μη βίαιη διαχείριση συγκρούσεων;
- Ποιες διαδικασίες υπάρχουν για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού, της παρενόχλησης ή των προσβολών;
- Ποια θέματα εκπαίδευσης σε αξίες με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα καλύπτονται από τους εκπαιδευτικούς στις επιμέρους τάξεις;
- Προβλέπονται διαδικασίες ανεξάρτητης αξιολόγησης της ποιότητας του σχολικού και του κλίματος της τάξης;

4 Ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών

Για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να ενδυναμώσουν τους μαθητές με τρόπους που προάγουν την ανάπτυξη δημοκρατικών αξιών, πρέπει πρώτα να αναπτύξουν οι ίδιοι αυτές τις αξίες.

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει πρωτίστως να:

- *εκτιμούν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την πολιτιστική ποικιλομορφία, τη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη και το κράτος δικαίου,*
- *να είναι ανοιχτοί στην πολιτισμική ετερότητα και σε άλλες πεποιθήσεις, κοσμοθεωρίες και πρακτικές, να σέβονται και να είναι υπεύθυνοι, να έχουν πολιτική σκέψη κ.λπ,*
- *να αναπτύσσουν αυτόνομες και ομόνομες¹ μαθησιακές δεξιότητες, ιδίως δεξιότητες αναλυτικής και κριτικής σκέψης, καθώς και δεξιότητες συνεργασίας, επίλυσης συγκρούσεων και άλλες συναφείς δεξιότητες,*
- *να αναπτύσσουν γνώσεις και κριτική κατανόηση του εαυτού τους¹, της γλώσσας και της επικοινωνίας και του κόσμου.*

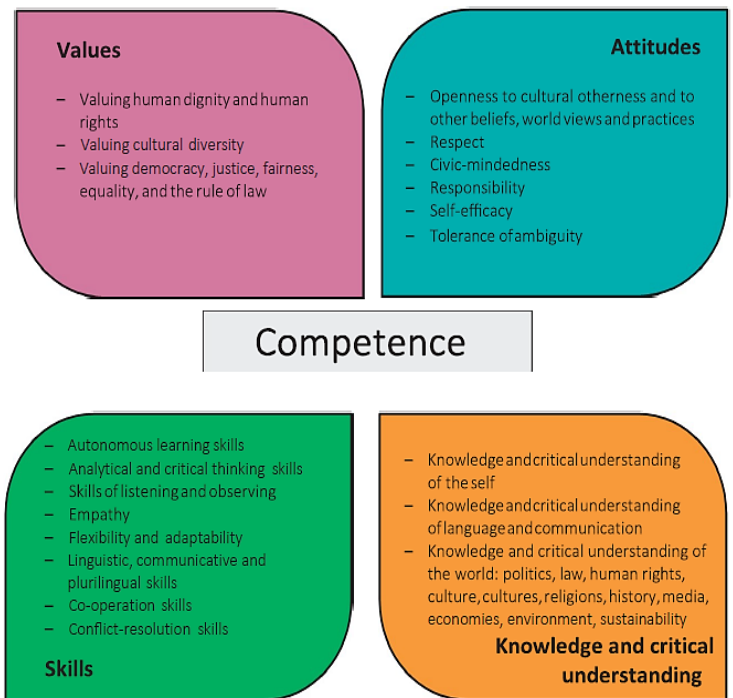
¹Homonomous and the concept of Self with capital S as defined by Boucouvalas (2009).

Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να οικοδομήσουν μια δημοκρατική κουλτούρα στις τάξεις τους. Η ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών επιτυγχάνεται μέσω μιας ολιστικής προσέγγισης και της αλληλεπίδρασης των διαφόρων πτυχών των τεσσάρων διαστάσεων των αξιών, των στάσεων, των δεξιοτήτων, των γνώσεων και της κριτικής κατανόησης.

Οι δημοκρατικές αξίες είναι σημαντικές για τους μαθητές, αλλά και για τα σχολεία ως θεσμό και για την κοινότητα στο σύνολό της. Για να γίνουν η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα πραγματικότητα στην καθημερινή ζωή μιας κοινωνίας, θα πρέπει να γίνουν πραγματικότητα στην καθημερινή ζωή των σχολείων.

Στα σχολεία οι νέοι έχουν συχνά την πρώτη ευκαιρία εκτός οικογένειας να αναπτύξουν και να εξασκήσουν τις δημοκρατικές ικανότητες που χρειάζονται για την ενεργό συμμετοχή και τη συμβίωση σε ποικίλες κοινωνίες. Το να γίνουν η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα πραγματικότητα στην καθημερινή ζωή των σχολείων δεν είναι μόνο θέμα διδασκαλίας στην τάξη. Είναι μια λειτουργία όλων των πτυχών της σχολικής ζωής. Η συμμετοχή στην από κοινού λήψη αποφάσεων και στη σχολική διακυβέρνηση, για παράδειγμα, βοηθά όλους τους φορείς του σχολείου, και ιδίως τους νέους, να αποκτήσουν πρακτική γνώση και να αναπτύξουν εμπιστοσύνη στις δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες.

Η προσέγγιση ολόκληρου του σχολείου διασφαλίζει ότι όλες οι πτυχές της σχολικής ζωής - προγράμματα σπουδών, μέθοδοι διδασκαλίας, δομές και διαδικασίες λήψης αποφάσεων, πολιτικές και κώδικες συμπεριφοράς, σχέσεις προσωπικού-μαθητών, εξωσχολικές δραστηριότητες και δεσμοί με την κοινότητα - αντικατοπτρίζουν τις αρχές της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με τη σειρά του, αυτό μπορεί να δημιουργήσει ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον όπου οι αρχές αυτές μπορούν να διερευνηθούν, να βιωθούν και ακόμη και να αμφισβητηθούν με ειρηνικό τρόπο.

Εικόνα 4: Το μοντέλο ικανοτήτων για την δημοκρατική κουλτούρα (COE, 2018a)

Αυτή η ολιστική προσέγγιση καθιστά σαφές ότι το πρόγραμμα European Heart απευθύνεται σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στα σχολεία - διευθυντές σχολείων, εκπαιδευτικούς, άλλους εργαζόμενους στα σχολεία, μαθητές, γονείς και φορείς της τοπικής κοινότητας, όπως τοπικές εκπαιδευτικές αρχές, ΜΚΟ, ενώσεις γονέων και σχολικές επιτροπές - και διερευνά την προστιθέμενη αξία της συνολικής σχολικής προσέγγισης για την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής κουλτούρας στο σχολείο και τις ικανότητες που πρέπει να αποκτήσουν οι μαθητές για να συμμετάσχουν αποτελεσματικά σε μια κουλτούρα δημοκρατίας και να ζήσουν ειρηνικά μαζί με άλλους σε πολιτισμικά ποικίλες δημοκρατικές κοινωνίες.

Τα οφέλη από τη χρήση μιας προσέγγισης σε ολόκληρο το σχολείο για τη διδασκαλία αξιών όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο σεβασμός, η υπευθυνότητα, η δικαιοσύνη και η ισότητα είναι καλά τεκμηριωμένα. Τα οφέλη αυτά περιλαμβάνουν: περισσότερο σεβασμό και αρμονικές κοινωνικές σχέσεις εντός του σχολείου- αυξημένη υπευθυνότητα των μαθητών, αυτοαποτελεσματικότητα, αυτοεκτίμηση και εσωτερικά κίνητρα- βελτίωση της μάθησης και των ακαδημαϊκών προτύπων- καλύτερη κατανόηση από τους μαθητές της φύσης των δικαιωμάτων και των ευθυνών- ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη λήψη αποφάσεων στο σχολείο- ενδυνάμωση των μαθητών να αναλάβουν δράση για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων- και απόκτηση θετικότερης στάσης των μαθητών απέναντι στη διαφορετικότητα (COE, 2018b).

4.1 Αναστοχαστική άσκηση

Συμπληρώστε τον Αναστοχαστικό Κύκλο σχετικά με τη διδασκαλία.

Σχεδιασμός

Ποιοι είναι οι στόχοι μου;

Σχεδιασμός της διδασκαλίας (περιεχόμενο, μέθοδοι, διαδικασία)

Τι απαιτεί από εμένα; (Δείτε επίσης τις ερωτήσεις στην εισαγωγή αυτής της ενότητας).

Ποιες ικανότητες για τη δημοκρατική κουλτούρα είναι σχετικές;

Υλοποίηση

Παρατηρώντας

Αναστοχασμός

Τι συνέβη και πώς συμμετείχα σε αυτό;

Προσαρμογή

Εντοπισμός περαιτέρω αναγκών

4.2 Επιλέξτε ή αναπτύξτε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα

Η εργαλειοθήκη "[Needs and Strategies - Toolkit on basic human needs and strategies to fulfill them](#)" σας παρέχει ορισμένα παραδείγματα δραστηριοτήτων που συνδέονται στενά με τις αρχές και τις ικανότητες που παρουσιάστηκαν νωρίτερα σε αυτό το κεφάλαιο. Επιλέξτε μία από αυτές που θέλετε να φέρετε στην τάξη. Φυσικά, μπορείτε επίσης να το προσαρμόσετε ή να αναπτύξετε τις δικές σας δραστηριότητες/έργα.

Βήμα 1: Επιλογή ικανοτήτων και περιγραφών

Προσδιορίστε τις τρεις ικανότητες που θεωρείτε τις πιο σημαντικές για εσάς ως εκπαιδευτικό κατά την εκτέλεση αυτής της δραστηριότητας/του έργου και επιλέξτε τους σχετικούς περιγραφικούς δείκτες για τις ικανότητες αυτές.

Θα μπορούσατε επίσης να σκεφτείτε προηγούμενες καταστάσεις διδασκαλίας στις οποίες δείξατε ήδη/χρειαστήκατε αυτές τις ικανότητες.

Για να επιλέξετε τις ικανότητες και τους σχετικούς περιγραφικούς δείκτες, χρησιμοποιήστε τον ακόλουθο σύνδεσμο στο COE:

<https://trt.intercultural.ro/descriptors>

Βήμα 2: Αυτοπαρατήρηση κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας και αναστοχασμός

Κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας, δώστε προσοχή στη γλώσσα σας, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας του σώματός σας.

Σκεφτείτε τη δραστηριότητα. Πώς βιώσατε τη δραστηριότητα;

Συμπεριλάβετε αναφορές στις ικανότητες και τους περιγραφικούς δείκτες (για παράδειγμα: "όταν συνέβη το xx, ήταν χρήσιμο ότι προβληματίστηκα για το xx πριν

από τη δραστηριότητα- όταν συνέβη το yy δεν ήμουν σε θέση να δράσω λόγω της στάσης yy- όταν συνέβη το zz, είχα την αίσθηση ότι ενήργησα αρκετά κοντά στον περιγραφικό δείκτη zz") Τι πήγε καλά και τι σας βοήθησε να εφαρμόσετε στην πράξη τις επιλεγμένες ικανότητες;

Τι σας δυσκόλεψε να θέσετε σε εφαρμογή τις επιλεγμένες ικανότητες;

Τι θα κάνατε με διαφορετικό τρόπο την επόμενη φορά;

Βήμα 3: Απολογισμός/μετα-αναστοχασμός

Τι σας άρεσε σε αυτή την ακολουθία προβληματισμού;

Τι ήταν δύσκολο;

Τι μάθατε;

Πώς θέλετε να προχωρήσετε προκειμένου να αναπτύξετε την πρακτική σας και το δικό σας CDC;

Βήμα 4: Επαναλάβετε τον κύκλο αναστοχασμού

Επαναλάβετε την άσκηση παρατήρησης με μια άλλη δραστηριότητα ενσωματώνοντας τις γνώσεις.

Όταν εφαρμόζετε ένα βιώσιμο εργαλείο (κανόνες τάξης, εργαλείο αξιολόγησης κ.λπ.), φροντίστε να αναστοχάζετε τακτικά σχετικά με τη διαδικασία (COE, 2021).

5 Αλληλεπίδραση με σεβασμό

Μια πτυχή του σεβασμού προς τους μαθητές είναι η καθιέρωση διδακτικών διαδικασιών που επιτρέπουν την ομαλή λειτουργία της τάξης. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να χρησιμοποιούν την εξουσία τους για να καθορίζουν και να εφαρμόζουν τις διαδικασίες της τάξης με δίκαιο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι μαθητές μας προέρχονται από διαφορετικά υπόβαθρα και πολιτισμούς. Οι διαδικασίες αυτές θα πρέπει να επανεξετάζονται τακτικά για να διασφαλίζεται ότι δεν αποτελούν εμπόδιο στην αλληλεπίδραση και τη μάθηση των μαθητών.

- Πολλοί από τους μαθητές μας έχουν βιώσει έλλειψη σεβασμού και αδικία. Ορισμένοι μπορεί να μην είναι συνηθισμένοι σε συνεπή δίκαιη και με σεβασμό μεταχείριση.
- Η καθιέρωση μιας τάξης όπου οι μαθητές βιώνουν συστηματικά δίκαιες πρακτικές στην τάξη θα αυξήσει την εμπιστοσύνη των μαθητών στο περιβάλλον της τάξης και θα βοηθήσει στη δημιουργία μιας κουλτούρας σεβασμού.
- Στα σχολεία, ο (κυβερνο)εκφοβισμός είναι ένα σοβαρό ζήτημα, καθώς τα θύματα, οι παρευρισκόμενοι, οι εκφοβιστές και το ίδιο το σχολείο μπορεί να επηρεαστούν αρνητικά από αυτόν.

Το κλειδί για τη μείωση του εκφοβισμού στα σχολεία είναι η δημιουργία ενός ασφαλούς, υποστηρικτικού και με σεβασμό σχολικού περιβάλλοντος.

Στον ιστότοπο της ένωσης Edutopia, >The Power of a Democratic Classroom<, θα βρείτε μερικές πολύ απλές συμβουλές για το πώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αναπτύξουν μια ασφαλή και με σεβασμό τάξη. (<https://www.edutopia.org/article/power-democratic-classroom>)

Στη συνέχεια, συμπληρώνουμε αυτές τις συμβουλές με παραδείγματα εφαρμογής του υλικού του European Heart Project:

-Ενθαρρύνετε τους μαθητές σας να εξασκηθούν στη χρήση κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων στην τάξη.

Φυλλάδια Ανάγκες & Στρατηγικές: Δώστε στους μαθητές σας την ευκαιρία να εξασκηθούν στο πώς να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους στην τάξη.

-Συνεργαστείτε με τους μαθητές για να αναπτύξετε τις προσδοκίες τους στην τάξη.

Φυλλάδια Ανάγκες & Στρατηγικές: Αναπτύξτε με τους μαθητές σας μια λίστα συμπεριφορών που θα ήθελαν να δουν στην τάξη τους.

-Παροχή ευκαιριών μάθησης που ενθαρρύνουν τη συνεργασία, τη συνοχή και τη συμπόνια μεταξύ των μαθητών.

Χρησιμοποιήστε μια δραστηριότητα από τα ιστορικά επεισόδια για να αυξήσετε τη συμπόνια των μαθητών..

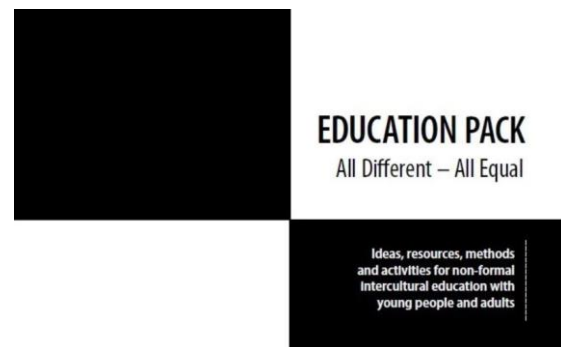
-Μοντελοποιήστε τις θετικές συμπεριφορές που θα θέλατε να δείτε στην τάξη σας.

-Παροχή ευκαιρίας στους μαθητές να αναλάβουν την ευθύνη για τη μάθησή τους.

Παράδειγμα: Δώστε στους μαθητές σας την ευκαιρία να αναπτύξουν μια ομαδική λύση σε μια σχολική ανησυχία που τους απασχολεί. (ACT-Game)

5.1 Παράδειγμα 1: Εργαλείο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Το εκπαιδευτικό πακέτο " All Different - All Equal" (COE, 2016) έχει γίνει σημείο αναφοράς για όσους ασχολούνται με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και κατάρτιση σε ολόκληρη την Ευρώπη και πέραν αυτής. Μεταφρασμένο σε πολλές γλώσσες, παραμένει μία από τις πιο δημοφιλείς και ευρέως χρησιμοποιούμενες εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης (δείτε περισσότερα στις Πηγές).

Εικόνα 5: Εργαλείο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (COE, 2016)

5.2 Παράδειγμα 2: Πώς να αντιμετωπίσετε το Διαδίκτυο

Η σωστή συμπεριφορά στα ψηφιακά περιβάλλοντα είναι ένα από τα τρέχοντα ζητήματα για τους νέους μαθητές: τα θέματα είναι το απόρρητο και η ιδιωτικότητα, η προστασία του λογαριασμού σας, το διαδίκτυο και ο σεβασμός, το διαδίκτυο και η δημιουργικότητα, το διαδίκτυο και οι προκλήσεις, η ηλεκτρονική φήμη, οι προσωπικές πληροφορίες, ο διαδικτυακός εκφοβισμός ή οι ψευδείς ειδήσεις και πληροφορίες. Από την έναρξή της το 2004, η Ημέρα Ασφαλούς Διαδικτύου

(<https://www.saferinternetday.org/>) πραγματοποιείται κάθε χρόνο στην Ευρώπη, με διάφορες προσφορές και πολυάριθμες πρωτοβουλίες σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.

Εικόνα 6: Περνώντας καλά όντας διαδικτυακά συνδεδεμένος (COE, 2019)

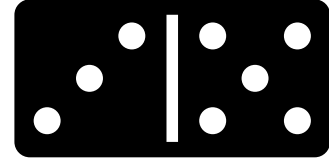
Από το Συμβούλιο της Ευρώπης (COE, 2019) το υλικό "Digital citizenship education handbook: Being online, well-being online, and rights online" μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την

αντιμετώπιση της υγείας ή της ευαισθητοποίησης των πελατών στην τάξη, αλλά επιπλέον για τα δικαιώματα και τις ευθύνες στη χρήση των ψηφιακών μέσων (βλ. περισσότερα στις Πηγές).

5.3 Άσκηση Γνωριμίας

Dominos

- Ξέρετε ντόμινο ;
- Ας παίξουμε ντόμινο με το σώμα μας!

*Microsoft images, Creative Commons,
edited by Monika Gigerl*

Στόχοι

- Να ενθαρρύνουμε τη σωματική επαφή.
- Να βοηθήσει τους συμμετέχοντες να γνωριστούν μεταξύ τους.
- Να συνειδητοποιήσουν οι συμμετέχοντες ότι μέσα σε μια ομάδα υπάρχουν διαφορές και ομοιότητες μεταξύ των ατόμων.

Βασικές πληροφορίες

Χρόνος: 10 λεπτά

Μέγεθος ομάδας: Οποιοδήποτε μέγεθος

Προετοιμασία

- Δεν χρειάζονται συγκεκριμένα υλικά
- Ένας κατάλογος χαρακτηριστικών που μπορούν να προταθούν στους συμμετέχοντες αν δεν έχουν ιδέα
- Επαρκής χώρος

Οδηγίες

1. Ζητήστε από ένα μέλος της ομάδας να σκεφτεί αρχικά δύο προσωπικά χαρακτηριστικά και στη συνέχεια να τα δηλώσει στην ομάδα, όπως για παράδειγμα: "Στα αριστερά μου 'είμαι κορίτσι', στα δεξιά μου 'έχω δύο αδέρφια'.
2. Ζητήστε από ένα άλλο μέλος της ομάδας που μοιράζεται ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά να πιάσει το δεξί χέρι.
3. Ζητήστε από ένα άλλο μέλος της ομάδας που μοιράζεται ένα από αυτά τα χαρακτηριστικά να πιάσει το δεξί ή το αριστερό χέρι του προηγούμενου (ανάλογα με το ποιο χαρακτηριστικό μοιράζεται) και στη συνέχεια να προσθέσει ένα χαρακτηριστικό στην πλευρά του ελεύθερου χεριού. Για παράδειγμα: "Στο δεξί μου χέρι 'είμαι κορίτσι', στο αριστερό μου χέρι 'έχω καστανά μάτια'".

4. Ζητήστε από κάθε άτομο με τη σειρά του να καθίσει, μέχρι να σχηματιστεί ένας κλειστός κύκλος.
5. Αν ένα δηλωμένο χαρακτηριστικό δεν είναι κοινό σε κανέναν στην ομάδα τότε τα ντόμινο δεν μπορούν να επικυρωθούν. Αν ένα δηλωμένο χαρακτηριστικό δεν είναι κοινό σε κανέναν στην ομάδα και τα ντόμινο δεν μπορούν να ταιριάξουν, ζητήστε από τους παίκτες να διαπραγματευτούν ένα άλλο χαρακτηριστικό για να συνεχίσουν την αλυσίδα.

Συμβουλές για τον συντονιστή

Τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται παραπάνω είναι μόνο παραδείγματα- οι συμμετέχοντες είναι ελεύθεροι να επιλέξουν και μπορούν να επιλέξουν ακόμη και "αόρατα" χαρακτηριστικά. Είναι σημαντικό τα μέλη της ομάδας να έχουν σωματική επαφή, καθώς αυτό θα ενισχύσει το αίσθημα της ομάδας. Η επαφή μπορεί να γίνει με το άγγιγμα των κεφαλιών, με το να στέκεστε χέρι με χέρι, με το να βάζετε τα πόδια μαζί κ.λπ. Οι παίκτες μπορούν να στέκονται ή να ξαπλώνουν. Αν τα χαρακτηριστικά τείνουν να είναι πολύ επαναλαμβανόμενα, ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να είναι δημιουργικοί. Ενθαρρύνετε τους!

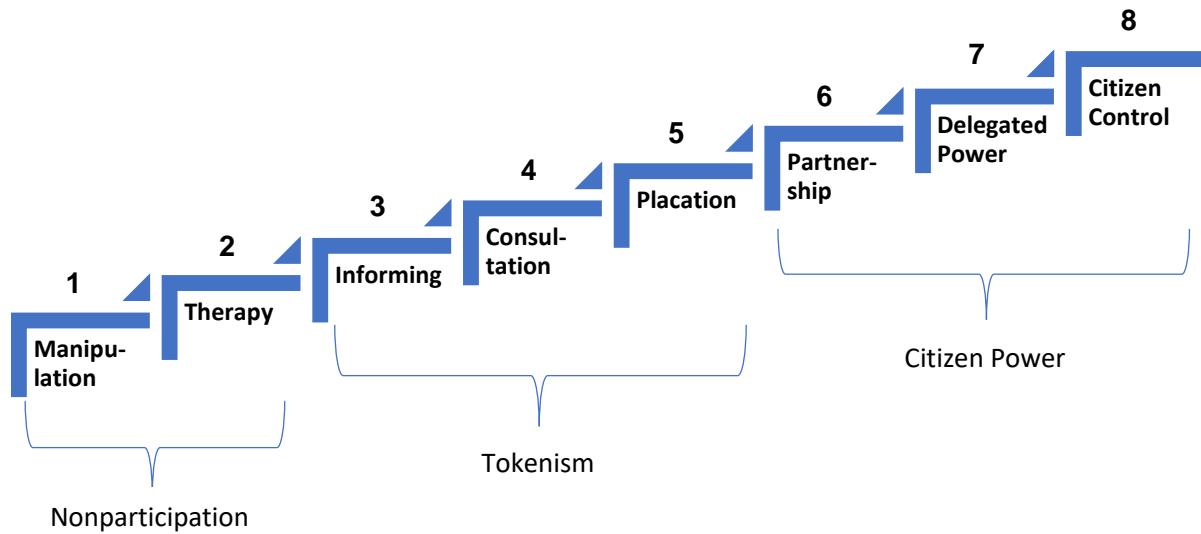
6 Συμμετοχή

Οι δημοκρατικές ικανότητες και η δημοκρατική συμπεριφορά μαθαίνονται κυρίως με την πράξη. Ένας σημαντικός πυλώνας της εκπαίδευσης στη δημοκρατική συμπεριφορά είναι η συμμετοχή. Οι νέοι μπορούν να ανέβουν τη σκάλα προς την αυτοδιάθεση ή ακόμη και την αυτοδιαχείριση βήμα προς βήμα, δίνοντάς τους όλο και περισσότερο λόγο και εξουσία λήψης αποφάσεων, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

6.1 Η σκάλα της συμμετοχής

Στη "Σκάλα της Συμμετοχής των Πολιτών", ο Arnstein (1969) περιγράφει οκτώ επίπεδα συμμετοχής, όπου η συμμετοχή με τη στενή έννοια εμφανίζεται μόνο από το επίπεδο 6 και

μετά:

Εικόνα 7: Κλίμακα συμμετοχής πολιτών σύμφωνα με τον S. Arnstein (1969)

Στο επίπεδο της **Μη Συμμετοχής**, ο στόχος είναι η θεραπεία ή η εκπαίδευση των συμμετεχόντων.

Στο επίπεδο του **Tokenism**, υπάρχουν μόνο λίγες ευκαιρίες για τους συμμετέχοντες να αναλάβουν την ευθύνη. Το εύρος της συμμετοχής κυμαίνεται από <οι συμμετέχοντες ενημερώνονται, αλλά δεν μπορούν να δώσουν ανατροφοδότηση> έως <η δυνατότητα υποβολής προτάσεων, αλλά δεν τους δίνεται καμία αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων ή υλοποίησης>.

Μόνο στο επίπεδο της **Εξουσίας του Πολίτη** είναι δυνατή η πραγματική συμμετοχή:

Βήμα 6 - Συνεργασία: Η εξουσία λήψης αποφάσεων, καθώς και η ευθύνη για την υλοποίηση, διαπραγματεύεται μεταξύ των συμμετεχόντων και των κατόχων εξουσίας. Παρόλα αυτά, η δραστηριότητα ξεκινά από τους κατόχους εξουσίας.

Από το βήμα 7 και μετά, η ισορροπία δυνάμεων αντιστρέφεται: Οι συμμετέχοντες ξεκινούν τη δραστηριότητα. Αναλαμβάνουν την κύρια ευθύνη για το σχεδιασμό και την υλοποίηση και συνοδεύονται και υποστηρίζονται από μέντορες.

Στο βήμα 8, Citizen Control, οι συμμετέχοντες αναλαμβάνουν πλήρως την ηγεσία και την ευθύνη για τη δραστηριότητα που ξεκίνησαν.

6.2 Προώθηση της συμμετοχής

Πώς μπορούν τα σχολεία να δημιουργήσουν βιωματικούς χώρους συμμετοχής για να προετοιμάσουν επαρκώς τους μαθητές για τη ζωή τους ως υπεύθυνους πολίτες;

1. Διδάξτε και εκπαιδεύστε κρίσιμες δεξιότητες

Δημιουργήστε ευκαιρίες για τους μαθητές σας να δοκιμάσουν και να εξασκηθούν σε σημαντικές δεξιότητες που χρειάζονται για τη συμμετοχή:

- Να αναγνωρίζει και να σέβεται τις δικές του ανάγκες και τις ανάγκες των συνανθρώπων του. (Ασφάλεια και επιβίωση)
- Να διαμορφώνει κανείς τη δική του γνώμη και να μπορεί να τη διατυπώνει με σαφήνεια. (Δύναμη και επιρροή)
- Να γνωρίζει κανείς τις ικανότητές του αλλά και τα όριά του. (Δύναμη και επιρροή)
- Να συμμετέχει ενεργά χωρίς να αποκλείει ή να κυριαρχεί στους άλλους. (Δύναμη και επιρροή)
- Να παίρνει αποφάσεις και να ζυγίζει εκ των προτέρων τις συνέπειες. (Ελευθερία)
- Να συντονίζονται με άλλους και να κάνουν το κοινό καλό σημαντικό. (Αγάπη και Αίσθηση του Ανήκειν)
- Να είναι κανείς ανοιχτόμυαλος και πρόθυμος να εγκαταλείψει τη ζώνη άνεσής του. (Διασκέδαση)
- Να μπορείς να ενθουσιάζεσαι με έναν σκοπό και να αφοσιώνεσαι σε αυτόν. (Διασκέδαση)

2. Καθιέρωση δημοκρατικών αξιών

Στο κεφάλαιο 4, ενίσχυση των δημοκρατικών αξιών, περιγράψαμε πώς να οικοδομήσουμε μια δημοκρατική κουλτούρα στις τάξεις. Είναι πολύ σημαντικό να εδραιώσετε μια δημοκρατική κουλτούρα προτού προσφέρετε ευκαιρίες συμμετοχής στους μαθητές σας, διαφορετικά οι κανόνες δεν θα είναι σαφείς και υπάρχει κίνδυνος να μη συμμετέχουν οι πιο ήσυχoi ή ντροπαλοί μαθητές.

3. Ενίσχυση της ικανότητας των μαθητών να εργάζονται ομαδικά

Εκπαιδεύστε τους μαθητές σας σε ομαδικές δεξιότητες, βάζοντάς τους να εργάζονται συχνότερα σε ομάδες και στη συνέχεια να προβληματίζονται για τη συνεργασία τους.

4. Δημιουργήστε μια υποστηρικτική κουλτούρα ανατροφοδότησης και λάθους

Δημιουργήστε μια εργασιακή ατμόσφαιρα στην οποία οι μαθητές σας θα μπορούν να εμφανίζονται ως μαθητές με την πιο θετική έννοια του όρου. Αυτό σημαίνει επίσης ότι τους επιτρέπεται να κάνουν λάθη, να παραδέχονται τις αδυναμίες τους και να δίνουν εποικοδομητική και καλοπροαίρετη ανατροφοδότηση στους άλλους.

5. Διατηρήστε το σωστό ρυθμό

Προκαλέστε τους μαθητές σας, αλλά μην τους καταβάλλετε. Τα διάφορα σκαλοπάτια της σκάλας συμμετοχής μπορούν να σας βοηθήσουν να ανεβείτε ένα σκαλοπάτι τη φορά ανάλογα με την ωριμότητα των μαθητών.

6.3 Συμμετοχικές ασκήσεις σε διάφορα επίπεδα

Ακολουθούν μερικές ιδέες και παραδείγματα μεθόδων που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε για να εκπαιδεύσετε τις συμμετοχικές δεξιότητες των μαθητών σας σύμφωνα με τη "Σκάλα της Συμμετοχής των Πολιτών" του Arnstein.:

Σε αυτό το πλαίσιο, παραλείπουμε τα **ΒΗΜΑΤΑ 1 ΚΑΙ 2**, καθώς δεν επιτρέπουν την πραγματική συμμετοχή..

ΒΗΜΑ 3 – ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Ο εκπαιδευτικός προετοιμάζει μια δραστηριότητα και θέτει τους κανόνες. Ενημερώνει τους μαθητές περί τίνος πρόκειται και τι μπορούν να συνεισφέρουν. Οι περισσότερες δραστηριότητες στην τάξη λειτουργούν ως εξής.

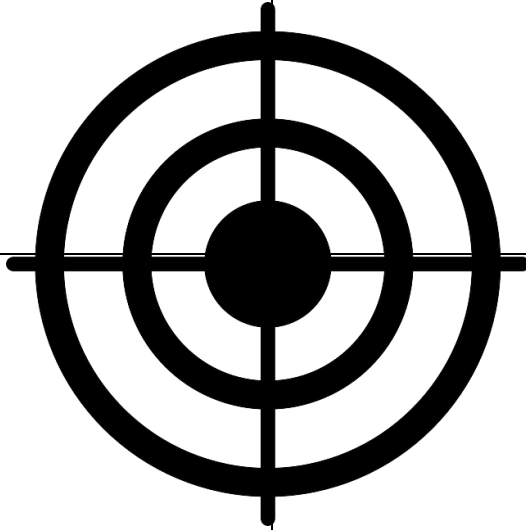
ΒΗΜΑ 4 - ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

Οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν τις δικές τους ιδέες, επιθυμίες ή κριτική. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο αυτό υλοποιείται, αποφασίζεται από τον εκπαιδευτικό.

Παραδείγματα: Διαφορετικές μέθοδοι ανατροφοδότησης των μαθητών, όπως το ημερολόγιο μάθησης, ο φακός, το Bull's-eye ή το Feedback-Hand.

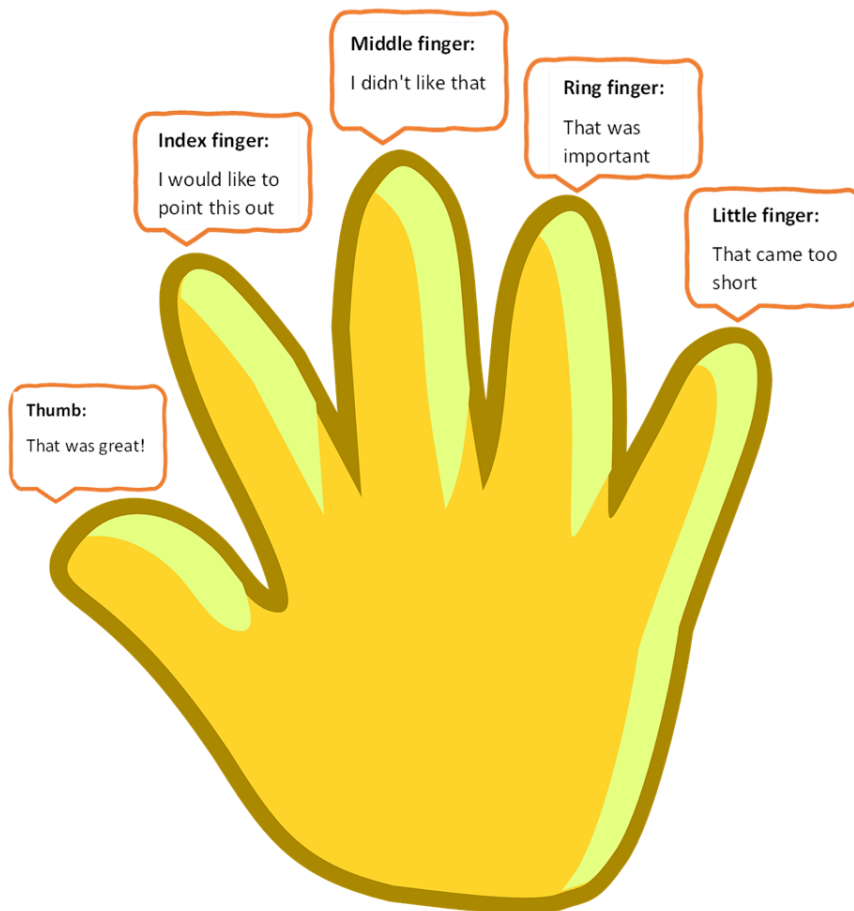
Bull's-eye: Οι μαθητές σημειώνουν ένα σημείο σε κάθε έναν από τους τέσσερις τομείς για το πόσο συμφωνούν.

Το σημερινό μάθημα ήταν:	Είναι σημαντικό να ασχοληθούμε με αυτό το θέμα/α.
Θα ήθελα να μάθω περισσότερα γι' αυτό.	Θέλω να συνεισφέρω σε αυτό το θέμα.

Bull's-Eye (Microsoft online images, Creative Commons, edited by Susanne Linde)

Feedback-Hand: Φυλλάδιο για να δώσετε ανατροφοδότηση στο μάθημα...

Feedback-Hand (Microsoft online images, Creative Commons, edited by Susanne Linde)

Αντίχειρας:

Δείκτης:

Μεσαίος:

Παράμεσος:

Μικρός:

ΒΗΜΑ 5 – ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Οι μαθητές καλούνται να σχεδιάσουν δραστηριότητες και μπορούν να κάνουν προτάσεις. Ο δάσκαλος λαμβάνει υπόψη τις προτάσεις αυτές όταν λαμβάνει αποφάσεις.

Παραδείγματα:

Οι μαθητές ερωτώνται πού θα ήθελαν να περάσουν την επόμενη εβδομάδα σκι ή έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν στο σχεδιασμό μιας εκδρομής.

Idea-Box: Οι μαθητές μπορούν να γράψουν τις ιδέες τους για τις προτάσεις τους, καθώς και θέματα που θέλουν να συζητήσουν σε ένα φύλλο χαρτί (με τα ονόματά τους ή ανώνυμα), και να το βάλουν σε ένα κουτί, το οποίο αδειάζει και διαβάζεται τακτικά, για παράδειγμα για την προετοιμασία ενός συμβουλίου της τάξης.

ΒΗΜΑ 6 – ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στην τάξη μια ιδέα για μια δραστηριότητα και καλεί τους μαθητές να τη διαμορφώσουν και να την υλοποιήσουν μαζί του.

Παραδείγματα:

Θεατρικό έργο όπως τα ιστορικά επεισόδια

ACT-παιχνίδι, επίπεδο 1

Σχεδιασμός και οργάνωση έκθεσης έργων των μαθητών

Δημιουργία σχολικού περιοδικού

ΒΗΜΑ 7 – ΜΕΤΑΒΙΒΑΣΘΕΙΣΑ ΕΞΟΥΣΙΑ

Σε αυτή τη μορφή, η ιδέα ή η πρωτοβουλία προέρχεται από τους μαθητές σας. Παίρνουν οι ίδιοι τις απαραίτητες αποφάσεις και εσείς απλώς τους υποστηρίζετε στην υλοποίηση της ιδέας.

Παράδειγμα:

Σχεδιασμός και οργάνωση σχολικών δραστηριοτήτων ή εκδηλώσεων, όπως ο σχολικός χορός

Act-Game, επίπεδο 3

ΒΗΜΑ 8 – ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Οι μαθητές υλοποιούν τις ιδέες τους εντελώς ανεξάρτητα και αυτοοργανωμένα.

Η συμμετοχή στο σχολείο νοείται στο παιδαγωγικό πλαίσιο ως η συμμετοχή των μαθητών σε όλες τις αποφάσεις που τους αφορούν μέσα στο χώρο μάθησης και διαβίωσης του σχολείου. Οι ευκαιρίες για συμμετοχή προσανατολίζονται σε κατάλληλες για την ηλικία προσφορές για ανάληψη ευθυνών και παραχώρηση αυτονομίας (Reicher, 2017). Για τον φιλόσοφο John Dewey, το σχολείο έχει ως αποστολή να διδάσκει την κοινωνία με τρόπο που να είναι κατάλληλος για τα παιδιά. Αυτό περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εκπαίδευση στο αίσθημα ευθύνης και στην κριτική ικανότητα (Dewey, 2008, όπ. αναφ. στο Konrad & Knoll, 2018). Δημοκρατία σημαίνει επίσης να μπορεί κανείς να διάγει μια αυτοκατευθυνόμενη ζωή-επομένως, αυτό πρέπει επίσης να εδραιώνεται στην εκπαίδευση και στη συμβίωση στην κοινότητα (Dewey, 2008). Η πρακτική της δημοκρατικής και αλληλέγγυας συμπεριφοράς πρέπει να συνοδεύεται από εκπαιδευτικούς που καθοδηγούνται από τις αξίες της ελευθερίας και της αυτοανάπτυξης και που υποστηρίζουν μια κοινωνική δημοκρατία της ισότητας (Dewey, 2008).

Η μαθησιακή κουλτούρα διαμορφώνεται από δημοκρατικές αξίες και μορφές επικοινωνίας που βασίζονται στην ισότητα. Ιδανικά, οι άνθρωποι στο σχολείο του μαθησιακού χώρου έχουν ποικίλες ευκαιρίες να συμμετέχουν, να έχουν λόγο και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση σημαντικών εργασιών. Ευκαιρίες για την ενεργό εμπλοκή και συμμετοχή των μαθητών στην τάξη προσφέρουν, για παράδειγμα, οι τομείς ευθύνης στη διαχείριση της τάξης, τα δημοκρατικά όργανα της κοινότητας της τάξης, όπως το συμβούλιο της τάξης, η διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων και η διαμεσολάβηση σε συγκρούσεις, καθώς και η αυτοκαθοδήγηση της μαθησιακής διαδικασίας από τους μαθητές.

Επιπλέον, όμως, η σχολική δημοκρατία θεωρείται επίσης ως βασικός παράγοντας της σχολικής κουλτούρας- οι μαθητές θα πρέπει να βιώσουν τους κοινωνικούς τρόπους και τη δημοκρατία μέσω του συνεργατικού σχεδιασμού του χώρου μάθησης. Επομένως, είναι σημαντικό η σχολική κουλτούρα στο σύνολό της, και όχι μόνο η διδασκαλία στην τάξη, να λειτουργεί ως πρότυπο για τις μαθησιακές εμπειρίες. Αν η εκτίμηση, η εμπειρία της αλληλεγγύης και της κοινωνικής αναγνώρισης αρνούνται από τον ίδιο το θεσμό του σχολείου ή από τα άτομα, η εκμάθηση της δημοκρατίας (και στην τάξη) θα αποτύχει.

Εδώ, η διεύθυνση του σχολείου μπορεί να υποστηρίξει με τη δημιουργία αναγνωρισμένων δομών συμμετοχής για τη συναπόφαση των μαθητών (π.χ. κοινοβούλιο μαθητών, εκπρόσωποι τάξεων...), όπου αυτό το όργανο συναπόφασης θα πρέπει να αντικατοπτρίζει την ποικιλομορφία της σύνθεσης όλων των ομάδων ατόμων στη σχολική ζωή. Τα μέλη αυτού του οργάνου θα πρέπει να εκλέγονται σε μια δίκαιη, διαφανή εκλογική διαδικασία και αυτό το όργανο συμμετοχής θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως πλήρες μέρος της διαδικασίας

διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Επιπλέον, θα πρέπει να καθοριστούν διαδικασίες που να διασφαλίζουν ότι η συμμετοχή είναι δυνατή ανεξαρτήτως φύλου, εθνικότητας, αναπηρίας κ.λπ. Τέλος, χρειάζονται φυσικά ρεαλιστικά και ουσιαστικά πεδία δραστηριότητας για τη συναπόφαση και τον συνδιαμόρφωση της σχολικής ζωής.

Η θετική, δημοκρατική διαμόρφωση του σχολικού κλίματος δείχνει αλληλεπιδράσεις με την ευημερία των μαθητών και των εκπαιδευτικών. Αποτελέσματα σχολικών ερευνών δείχνουν επίσης ότι η έμμεση διαμόρφωση αξιών μέσω μιας δημοκρατικής-συμμετοχικής σχολικής κουλτούρας έχει θετική επίδραση στην πρόληψη της βίας στα σχολεία (Schubarth et al., 2017). Τα κίνητρα και η αντιλαμβανόμενη νοηματοδότηση μπορούν έτσι να αυξηθούν και οι παράγοντες άγχους να μειωθούν. Αυτές οι συνδέσεις μεταξύ της σχολικής επιτυχίας και των ευκαιριών συμμετοχής μπορούν να αποδειχθούν (Schroll, 2016).

6.4 Παράδειγμα 1: Εκπαίδευση για κριτική σκέψη, κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς και δυναμική δέσμευση

Ακολουθούν παραδείγματα διδασκαλίας δεξιοτήτων για την ενεργό συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες, την κριτική σκέψη και τη διαβίωση σε πλουραλιστικές κοινωνίες σε 6 διαφορετικές γλώσσες. Οι εκπαιδευτικοί αποκτούν παιδαγωγικές στρατηγικές για την κοσμοπολίτικη

Εικόνα 8: EduSkills+ (Erasmus+ Programme)

δέσμευση, την εκπαίδευση στη διαφορετικότητα και τη φιλοσοφία με παιδιά και νέους. Οι ενότητες υποστηρίζουν την ανάπτυξη και την ενίσχυση δεξιοτήτων, όπως η κριτική, δημιουργική και ενσυναισθητική σκέψη, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ενεργό συμμετοχή σε δημοκρατικές διαδικασίες και τη συμβίωση στην πολυμορφία. Τα θέματα περιλαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, το ρατσισμό, τη μετανάστευση, την κλιματική αλλαγή, την παγκοσμιοποίηση, το δίκαιο εμπόριο και την κατανάλωση. [Σκέψεις. EduSkills+ (2019). Ανακτήθηκε από <https://reflections.eduskills.plus/>]

6.5 Παράδειγμα 2: Χαρακτηριστικά των δημοκρατικών σχολείων (DeGeDe)

Η Γερμανική Εταιρεία για τη Δημοκρατία (DeGeDe) πιστεύει ότι η δήλωση αποστολής του σχολείου θα πρέπει να αντικατοπτρίζει τη συμμετοχή και την κοινή ευθύνη ως τις κυρίαρχες κατευθυντήριες αρχές για το έργο του σχολείου και την ανάπτυξη του σχολείου.

Για το σκοπό αυτό, έχουν αναπτυχθεί ποιοτικά χαρακτηριστικά για την εκπαίδευση στη δημοκρατία, τα οποία μπορούν να

χρησιμοποιηθούν ως οδηγός για την υλοποίηση ως εργαλείο ανάπτυξης του σχολείου. [Γερμανική εταιρεία για την εκπαίδευση στη δημοκρατία (DeGeDe, 2017). Χαρακτηριστικά των σχολείων δημοκρατικής εκπαίδευσης. Ένας κατάλογος. Ανακτήθηκε από <https://www.degede.de/mediathek/katalog-merkmale-demokratiepaedagogischer-schulen.>]

Εικόνα 9: Χαρακτηριστικά δημοκρατικής εκπαίδευσης (DeGeDe)

6.6 Αναστοχασμός σχετικά με τις ευκαιρίες συμμετοχής

- Τι προσφέρει το σχολείο για τη συμμετοχή των γονέων ή κηδεμόνων και των οικογενειών;
- Παρέχονται στους μαθητές ουσιαστικές ευκαιρίες για τη λήψη αποφάσεων και τον συν-σχεδιασμό του σχολείου και της τάξης;
- Ποιες έννοιες και μέσα υπάρχουν για τη συναπόφαση: συμβούλιο τάξης, κοινοβούλιο μαθητών, σχολική συνέλευση, ομάδες διαπραγμάτευσης...;
- Ποιες μέθοδοι χρησιμοποιούνται για τη διδασκαλία της συμμετοχής, π.χ. δίκαιο κοινοτικό σχολείο, δημοκρατικός λόγος, VaKE, ...;
- Υπάρχουν ευκαιρίες για τους μαθητές να δραστηριοποιηθούν με την έννοια της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, π.χ. μέσω της σχολικής εφημερίδας, του ραδιοφώνου ή των κοινωνικών δικτύων;
- Τι κάνει το σχολείο για την πρόληψη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;
- Υπάρχουν καθορισμένοι έμπιστοι σε περιπτώσεις (κυβερνο)εκφοβισμού, βίας ή ρατσισμού;
- Διαθέτει το σχολείο κώδικα δεοντολογίας που διαπραγματεύεται από κοινού και αναθεωρείται τακτικά;

7 Επιπλέον Υλικό

7.1 Υλικό στην Αγγλική Γλώσσα

Democratic Schools Network, Council of Europe (2022). The Democratic Schools Network consists of schools in Council of Europe member States that can demonstrate multiple and systematic collective efforts to build and sustain a democratic culture, including and involving all pupils of all backgrounds, nationalities and beliefs in an age-appropriate way. Including guidelines and checklist. <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/democratic-schools-network> [27.10.2022].

The Observatory on History Teaching in Europe is an Enlarged Partial Agreement of the Council of Europe, whose mission is to promote quality education in order to enhance the understanding of democratic culture. The Observatory provides a clear picture of the state of history teaching in its member states, based on reliable data and facts on how history is taught, through regular and thematic reports. <https://www.coe.int/en/web/observatory-history-teaching/home> [23.11.2022].

7.2 Υλικό στην Γερμανική Γλώσσα

CHANGE TOOLS – Handbuch für die demokratiepädagogische Praxis (2021). Im Projekt *Creative Democracy. Wir gestalten Zukunft!* erprobte die Deutsche Gesellschaft für Demokratiepädagogik e. V. gemeinsam mit beteiligten Modellschulen innovative demokratiepädagogische Change Tools, die es ermöglichen, die Demokratie als Lebens-, Gesellschafts- und Herrschaftsform zu gestalten. <https://www.degede.de/mediathek/change-tools-das-praxishandbuch/> [27.10.2022].

De Haan, G.; Eikel, A. Edelstein, W. (Hrsg.) (2007). Qualitätsrahmen Demokratiepädagogik. Demokratische Handlungskompetenz fördern, demokratische Schulqualität entwickeln. Geboten wird ein umfassendes Konzept zur demokratischen Qualitätsentwicklung in Schulen und zugleich ein Leitfaden für die Arbeit. Am Ende dieses Prozesses steht das »Demokratie Audit«. <https://www.degede.de/qualitaetsrahmen-demokratiepaedagogik-online/> [27.10.2022].

Boban, I.; Hinz, A. (2003). Index für Inklusion. *Tony Booth und Mel Ainscow (2003): Index für Inklusion: Lernen und Teilhabe in der Schule der Vielfalt entwickeln. Übersetzt, für*

deutschsprachige Verhältnisse bearbeitet und herausgegeben von Ines Boban & Andreas Hinz. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. [PDF-Download](#) or <https://index-for-inclusion.org/de/> [27.10.2022].

Ausserer, K.; Ausserer, I.; Sax; Steurer & Turek (2015). Kinderrechte-Index. Zur Selbstevaluation der Qualität in der Umsetzung der Kinder- und Menschenrechte an der Schule kann der *Kinderrechte-Index* dienen: Die Indikatoren dienen in den Themenabschnitten Rahmenbedingungen, Diskriminierungsverbot, Partizipation und Inklusion, Verantwortlichkeit/Rechenschaftspflicht zur Standortanalyse und können im Sinne der Schulentwicklung eingesetzt werden. https://www.politiklernen.at/dl/pNntJKJKoNOmOJqx4kJK/Kinderrechte_Index_und_Leitfaden_final_pdf [27.10.2022].

7.3 Υλικό στην Ελληνική Γλώσσα

Το πρόγραμμα «**Δημοκρατία και Εκπαίδευση**» του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων:

απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν τα μαθήματα της Πολιτικής Αγωγής και της Ιστορίας, της Γλώσσας και της Λογοτεχνίας, της Οικιακής Οικονομίας και της Σχολικής και Κοινωνικής Ζωής, αλλά και σε κάθε εκπαιδευτικό που ενδιαφέρεται για τη δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των μαθητών του

προσφέρει πρωτότυπο εκπαιδευτικό υλικό, σε ψηφιακή μορφή, για την υποστήριξη της διδασκαλίας σε θέματα δημοκρατικών αρχών και αξιών, πολιτικής αγωγής, κοινοβουλευτικής και πολιτικής ιστορίας

βοηθά τους εκπαιδευτικούς να εμπλουτίσουν τη διδασκαλία τους, κάνοντάς την πιο αποτελεσματική και ευχάριστη

προτείνει εκπαιδευτικό υλικό που πολύ εύκολα μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην τάξη.

Ανακτήθηκε από <https://foundation.parliament.gr/el/dimokratia-kai-ekpaideysi> [23.11.2022].

Rolf Gollob, Peter Krapf και Wiltrud Weidinger. *Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδούμε για τη δημοκρατία*. Επιμέλεια ελληνικής έκδοσης: Κατερίνα Τούρα. Μετάφραση: Αγγελική Αρώνη. EDC/HRE Βιβλία I-VI Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη σχολική πράξη: Διδακτικές αλληλουχίες, έννοιες, μέθοδοι και μοντέλα. Ανακτήθηκε από <https://www.living-democracy.com/el/textbooks/volume-1/> [22.11.2022].

Το εγχειρίδιο αποτελείται από τρία μέρη. Το Μέρος I παρουσιάζει τις βασικές αρχές της EDC/HRE στο μέτρο που είναι χρήσιμες και ουσιαστικές για τον επαγγελματία. Το Μέρος II δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές και τα εργαλεία για τον σχεδιασμό, την υποστήριξη και την αξιολόγηση των διαδικασιών στις οποίες εμπλέκονται οι μαθητές στην κονστрукτιβιστική και διαδραστική μάθηση. Το Μέρος III παρέχει εργαλειοθήκες για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές στην EDC/HRE.

Η σειρά περιλαμβάνει ακόμα 5 εγχειρίδια:

Μεγαλώνουμε δημοκρατικά (II)

Ζούμε δημοκρατικά (III)

Συμμετέχουμε στη Δημοκρατία (IV)

Εξερευνούμε τα δικαιώματα του παιδιού (V)

Διδάσκουμε τη δημοκρατία (VI)

που είναι διαθέσιμα στον ανωτέρω δικτυακό τόπο.

7.4 Υλικό στην Γαλλική Γλώσσα

Ιδέες, πόροι, μέθοδοι και δραστηριότητες για την άτυπη εκπαίδευση με ενήλικες και ενήλικες και νέους. Το εκπαιδευτικό πακέτο "Όλοι διαφορετικοί - όλοι ίσοι" έχει γίνει σημείο αναφοράς για όσους ασχολούνται με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και κατάρτιση σε ολόκληρη την Ευρώπη και πέραν αυτής. Μεταφρασμένο σε πολλές γλώσσες, παραμένει μια από τις πιο δημοφιλείς και ευρέως χρησιμοποιούμενες εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. <https://rm.coe.int/kit-pedagogique-tous-differents-tous-egaux-fr/16808e4e5b> [11.01.2023].

Προκειμένου να καταπολεμηθούν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις κατά των μεταναστών και των προσφύγων, η Διεθνής Αμνηστία σχεδίασε ένα εκπαιδευτικό πακέτο με τίτλο "Η μετανάστευση εδώ και αλλού", μαζί με ένα πακέτο ασκήσεων, για εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα πακέτα αυτά επιτρέπουν στους εκπαιδευτικούς να συζητήσουν με τους νέους διάφορα θέματα που σχετίζονται με το πρόβλημα αυτό και να ανακαλύψουν τρόπους ανάληψης δράσης για τα θεμελιώδη δικαιώματα των μεταναστών και των προσφύγων.

Το να μπει κανείς "στη θέση" των ανθρώπων που διαφεύγουν από καταστάσεις συγκρούσεων και αναλαμβάνουν ένα μακρύ και επικίνδυνο ταξίδι, να ενδιαφερθεί για τις συνθήκες υποδοχής αυτών των ανθρώπων στις χώρες μας, να κατανοήσει τη διαδικασία

ασύλου, να αποδομήσει τις προκαταλήψεις και να ευαισθητοποιήσει για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι μερικοί από τους στόχους που επιδιώκει αυτός ο φάκελος, με απλό και παιγνιώδη τρόπο.

<https://jeunes.amnesty.be/jeunes/lecoindesprofs/plateforme/dossierspedagogiques/dossierpeda2016> [11.01.2023].

8 Λίστα εικόνων

Εικόνα 1: Πώς οι αξίες επηρεάζουν την επιλεγμένη στρατηγική (Susanne Linde, 2023).....	4
Εικόνα 2: Σχολεία που σέβονται τα δικαιώματα (UNESCO, since 2004)	6
Εικόνα 3: Εργαλειοθήκη: Σχολεία φιλικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα (Amnesty International, 2017)	7
Εικόνα 4: Το μοντέλο ικανοτήτων για την δημοκρατική κουλτούρα (COE, 2018a).....	10
Εικόνα 5: Εργαλείο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (COE, 2016)	14
Εικόνα 6:Περνώντας καλά όντας διαδικτυακά συνδεδεμένος (COE, 2019).....	14
Εικόνα 7: Κλίμακα συμμετοχής πολιτών σύμφωνα με τον S. Arnstein (1969)	17
Εικόνα 8: EduSkills+ (Erasmus+ Programme)	24
Εικόνα 9: Χαρακτηριστικά δημοκρατικής εκπαίδευσης (DeGeDe).....	25

9 Πηγές και Αναφορές

Chapter 3: Valuing

- Amnesty International (2017). *HUMAN RIGHTS FRIENDLY SCHOOLS. TOOLKIT*. Retrieved from: <https://www.amnesty.org/en/documents/pol32/6609/2017/en/> [11.01.2023].
- Helsper, W. & Lingkost, A. (2002). Schülerpartizipation in den Antimonien von Autonomie und Zwang sowie Organisation und Interaktion – exemplarische Rekonstruktionen im Horizont einer Theorie schulischer Anerkennung. In B. Hafeneger, P. Henkenborg & A. Scherr (Hrsg.), *Pädagogik der Anerkennung. Grundlagen, Konzepte, Praxisfelder* (S. 132–156). Schwalbach/Ts: Wochenschau Verlag.
- Robinson, C., & Sebba, J. (2010). *Evaluation of UNICEF UK's Rights respecting Schools Award*. UNICEF UK. Retrieved from https://research.brighton.ac.uk/files/5053654/RRSA_Evaluation_Report_2010.pdf [11.01.2023].
- Schroll, C. (2016). *Wahrnehmungs- und Wertorientierte Schulentwicklung: Ein Evaluationskonzept zur Qualitätsentwicklung in allgemeinbildenden Schulen*. Wiesbaden: Springer-Verlag.
- Schubarth, W., Gruhne, C. & Zylla, B. (2017). *Werte machen Schule. Lernen für eine offene Gesellschaft*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Standop, J. (2016). *Werte-Erziehung: Einführung in die wichtigsten Konzepte der Werteerziehung*. Weinheim& Basel: Beltz Verlag.

Chapter 4: Strengthening

- COE - Council of Europe (2018a). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc> [11.01.2023].

Chapter 3: Respectful interaction

- Boucouvalas, M. (2009). *Revisiting the Concept of Self*. In *Self-Directed Learning: Toward a more Robust Construct for Research and Practice in A Global Context*. *International Journal of Self-Directed Learning* Volume 6, Number 1.
- COE - Council of Europe (2021). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Teacher reflection tool*. Council of Europe Publishing, Strasbourg. Retrieved from <https://rm.coe.int/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture-teacher-refl/1680a526ac> [13.01.2023].

- COE – Council of Europe (2019). *Digital citizenship education handbook: Being online, well-being online, rights online*. Council of Europe. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/digital-citizenship-education/home> [11.01.2023]. The handbook for educators can be found under: <https://rm.coe.int/16809382f9> [11.01.2023].
- COE - Council of Europe (2018a). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc> [11.01.2023].
- COE - Council of Europe (2018b). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Teacher reflection tool*. Council of Europe Publishing, Strasbourg. Retrieved from <https://rm.coe.int/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture-teacher-refl/1680a526ac> [11.01.2023].
- COE – Council of Europe (2016). *Education Pack "all different - all equal."* Ideas, resources, methods and activities for non-formal intercultural education with young people and adults. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680700aac> [11.01.2023].

Chapter 4: Participation

- Arnstein, S. R. (1969). *A Ladder of Citizen Participation*. JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224.
- DeGeDe - Deutsche Gesellschaft für Demokratiepädagogik (2017). *Merkmale demokratiepädagogischer Schulen. Ein Katalog*. Retrieved from: <https://www.degede.de/mediathek/katalog-merkmale-demokratiepaedagogischer-schulen/> [30.10.2022].
- Dewey, J. (2008). *The Collected Works of John Dewey, 1882-1953* (Edited by Jo Ann Boydston). Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Fox Eades, Jennifer M. (2008): *Celebrating Strengths: Building Strengths-based Schools*. Coventry
- Hofmann, Franz (2008): *Persönlichkeitsstärkung und soziales Lernen im Unterricht*. ÖZEPS im Auftrag des BMUKK: <http://www.ozeeps.at/a213.html> (Stand November 2016)
- Keller, Hans (2005): *Aufbau und Elemente einer Feedbackkultur*. Zürich: Verlag impulse.); http://www.arqa-vet.at/fileadmin/download_files/Keller_Feedbackkultur.pdf (Stand Oktober 2016)
- Klaußner, Stefan. (2016): *Partizipative Leitbildentwicklung*, Wiesbaden, Springer Gabler.
- Konrad, F. M. & Knoll, M. (2018). (Hrsg.). *John Dewey als Pädagoge. Erziehung-Schule-Unterricht*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt.

- Leimer, Christiane; (2011): *Vereinbarungskultur in Schulen*, ÖZEPS
<https://www.bmbf.gv.at/schulen/unterricht/sp/vereinbarungskultur.html>. (Stand November 2016)
- Reflections. EduSkills+ (2019). Retrieved from: <https://reflections.eduskills.plus/>
[27.10.2022].
- Reicher, H. (2017). *Mitbestimmen – Mitgestalten. Pädagogische Potentiale von Partizipation*. In A. M. Kalcher & K. Lauermaann (Hrsg.), *Kinderrechte* (p. 88–103). Salzburg: Verlag Anton Pustet.
- Schroll, C. (2016). *Wahrnehmungs- und Wertorientierte Schulentwicklung: Ein Evaluationskonzept zur Qualitätsentwicklung in allgemeinbildenden Schulen*. Wiesbaden: Springer-Verlag.
- Schubarth, W., Gruhne, C. & Zylla, B. (2017). *Werte machen Schule. Lernen für eine offene Gesellschaft*. Stuttgart: Kohlhammer.